

Ναρκωτικά και άτυπη κοινωνική αντίδραση

‘Αφροδίτη Κουκουτσάκη-’Ανανιάδη

Τό ενδιαφέρον πού έχει κινήσει τά τελευταία χρόνια τό πρό-
βλημα τής διάδοσης τών ναρκωτικών, έχει οδηγήσει στή διατύ-
πωση, από ειδικούς καί μή, πλήθους απόψεων, έρμηνειών καί
αναλύσεων του φαινομένου. Ειδικότερα στήν Έλλάδα, ή συ-
χνότητα τών αναφορών στό θέμα ναρκωτικά αλλά καί τό
περιεχόμενο τής πληροφόρησης πού διοχετεύεται στό κοινό
από διάφορες πηγές (κύρια τά MASS-MEDIA αλλά καί μεγάλο
μέρος τής επιστημονικής παραγωγής γύρω από τό θέμα), έχουν
δημιουργήσει στήν κοινή γνώμη ένα πλήθος αποπροσανατολι-
στικές έντυπώσεις, όπως, π.χ., ότι πρόκειται γιά ένα φαινόμε-

νο πού ξέσπασε σάν κεραυνός έν αιθρία κι έχει σφραγισ-
θεί διαστάσεις αποκάλυψης, ότι αφορά αποκλειστικά τάς νέους
μέ δυό λόγια ότι στή γωνιά του δρόμου περιμένει ή έμπορος
τών ναρκωτικών γιά νά οδηγήσει τούς νέους στόν όλεθρο καί
τήν καταστροφή. Παράλληλα, ή πολυπλοκότητα του θέματος
ίσοπεδώνεται μέσα από μία άπλουστευτική, στερεοτυποποιημέ-
νη εικόνα τόσο τών ναρκωτικών όσο καί τών ατόμων πού
κάνουν χρήση.

‘Η διαμόρφωση όμως αυτής τής στάσης απέναντι στό πρό-
βλημα τών ναρκωτικών, δεν είναι ένα φαινόμενο πού αφορά
αποκλειστικά τήν ‘Ελλάδα’. Γενικά διαπιστώνεται ότι κυριαρ-

(1). Ένδεικτικά αναφέρω τό παράδειγμα τής ‘Ιταλίας μέ βάση τά
στοιχεία πού αναφέρουν οι: BLUMIR G., LA MARIHUANA FA BENE, TATTI-
LO, ROMA, 1973 καί CON LA SCUSA DELLA DROGA, GUARALDI, FIRENZE
1973. RUSCONI M., BLUMIR G. LA DROGA E IL SISTEMA, FELTRINELLI,
MILANO 1972. CANCRINI L., MALAGOLI TOGLIATTI M., MEUCCI C., DROGA:
CHI COME PERCHE E SOPRATTUTTO CHE FARE, SANSONI, FIRENZE 1972.
CANCRINI L., ESPERIENZE DI UNA RICERCA SULLE TOSSICOMANIE GIOVA-
NILI IN ITALIA, MONDADORI, MILANO 1973, κλπ.

χει ή ανάγκη μιάς ταξινόμησης τόσο του χρήστη ναρκωτικών (πρώτα σάν εγκληματία, τώρα σάν άρρωστου) όσο και των αϊτίων που οδηγούν στη χρήση ναρκωτικών μέ βάση πάντα ένα παθολογικό *primum*.

Έτσι, τό άδιέξοδο στο όποιο οδηγούνται οι προσπάθειες νά θρεθούν κάποιοι τρόποι άποτελεσματικότερης αντιμετώπισης του προβλήματος των ναρκωτικών, οφείλεται στο ότι σήμερα ακόμα άγνοούμε σέ μεγάλο βαθμό τίς βασικές συνιστώσες αυτού του προβλήματος, δεδομένου ότι οι ιατρικές συνέπειες της χρήσης των ναρκωτικών δέν φαίνεται νά παίζουν τόν πρωτεύοντα ρόλο, ενώ ή έπικαλούμενη κοινωνική επικινδυνότητα των ατόμων που κάνουν χρήση ναρκωτικών είναι μάλλον συνέπεια της κοινωνικής αντίδρασης άπέναντι σ' αυτή τή συμπεριφορά παρά των ίδιων των φαρμακολογικών ιδιοτήτων των ουσιών. Ωστόσο οι προσπάθειες συνεχίζουν νά περιορίζονται στην άναζήτηση πιο κατάλληλων νομοθετικών ρυθμίσεων ή τήν ανακάλυψη νέων φαρμάκων και μεθόδων άποτοξίνωσης των τοξικομανών, έπιδεβαιώνοντας τήν εικόνα του εγκληματία ή του άρρωστου που έχει περάσει στίς συλλογικές παραστάσεις του κοινού. Καθορίζεται έτσι ένας τρόπος έπέμβασης, που συχνά δέν έχει καμιά λειτουργική δυνατότητα στα πλαίσια της αντιμετώπισης του προβλήματος, αλλά έξυπηρετεί άπλως τήν ανάγκη δημιουργίας μιάς σιγουριάς για το κοινωνικό σύνολο, διώχνοντας τό φόβο της ύπαρξης ενός προβλήματος στο όποιο δέν μπορεί κανείς νά επέμβει².

Στή συνέχεια, θά προσπαθήσουμε νά έπισημόνουμε όρισμένα σημεία που έντάσσονται στα πλαίσια μιάς προβληματικής που τείνει στην άπομυθοποίηση τόσο του χαρακτήρα όσο και των διαστάσεων του φαινομένου, κάνοντας παράλληλα κάποιες άναφορές στη λειτουργικότητα του μύθου των ναρκωτικών, όπως προβάλλεται σήμερα.

1. Μιά έννοιολογική προσέγγιση του θέματος

Σάν πρώτο σημείο, θεωρώ ότι θά ήταν σκόπιμη μία προσπάθεια διευκρίνισης όρισμένων έννοιών γύρω από τά ναρκωτικά και τά άτομα που κάνουν χρήση.

Και άρχικά τί είναι ναρκωτικά. Ήδη από τό σημείο αυτό εμφανίζονται τά πρώτα προβλήματα, δεδομένου ότι δέν υπάρχει ένας όρισμός όμοφωνα άποδεκτός αλλά, άνάλογα μέ τά χρησιμοποιούμενα κριτήρια ταξινόμησης των διαφόρων ουσιών διαφοροποιείται τόσο ό όρισμός όσο και τό περιεχόμενο του όρου ναρκωτικά. Άς δούμε ένδεικτικά δύο από τους πιο συχνά χρησιμοποιούμενους όρισμούς, όπως τους άναφέρει ό G. Αρναο³. Ένα νομικό όρισμό, που μέ κριτήριο τήν κοινωνική επικινδυνότητα, όρίζει σάν ναρκωτικό κάθε ούσία της οποίας ή χρήση προκαλεί μία συμπεριφορά που δάπτει τό άτομο και / ή τήν κοινωνία, συνεπώς έλέγχεται από τό νόμο⁴. Μέ βάση τόν όρισμό αυτό, τό περιεχόμενο του όρου ναρκωτικά περιλαμβάνει α) τά παράνομα ναρκωτικά, δηλαδή τίς ούσίες των οποίων πέρα από τή χρήση άπαγορεύεται και ή παραγωγή και ή διακίνηση (ήρωίνη, κακαΐνη, παράγωγα κάνναβης, παραισθησιογόνα) και β) τά έλεγχόμενα ναρκωτικά, δηλαδή εκείνα τά όποια παράγονται μέν από τίς φαρμακευτικές εταιρείες αλλά τόσο ή παραγωγή όσο και ή διακίνησή τους έλέγχονται από τό νόμο και τιμωρείται ή χορήγησή τους όταν δέν γίνεται μέ

συνταγή γιατρού, συνεπώς και ή χρήση τους όταν δέν γίνεται για θεραπευτικούς σκοπούς.

Ένας άλλος όρισμός, συμβατικός αυτή τή φορά, μέ κύριο κριτήριο τά πιο γνωστά από τά άποτελέσματα των όπιούχων (εύφορία, σωματική έξάρτηση) όρίζει σάν ναρκωτικό κάθε ούσία ίκανή νά προκαλέσει ένα συναισθημα εύφορίας, που τελικά όμως σκλαβώνει και καταστρέφει τό άτομο που κάνει χρήση.

Άνέφερα ειδικά αυτούς τους δύο όρισμούς γιατί κατά τήν έπικρατούσα στην κοινή γνώμη άποψη, είναι άκριβώς τά δικά τους κριτήρια τά όποια θεωρείται ότι άφορούν όλα τά παράνομα ναρκωτικά. Άλλά και γενικά ό όρος ναρκωτικά⁵ στην καθημερινή του χρήση άναφέρεται κατά κύριο λόγο στα θεωρούμενα σήμερα παράνομα ναρκωτικά, άφήνοντας έξω μία σειρά ουσιών έξαιρετικά διαδεδομένων όπως τό άλκοόλ, ό καφές, ό καπνός, τά ψυχοφάρμακα. Τό γεγονός αυτό κατά τήν National Commission on Marihuana and Drug Abuse των ΗΠΑ⁶ «...έχει σοβαρές κοινωνικές συνέπειες. Όντας τό άλκοόλ άποκλεισμένο από αυτή τήν κατηγορία, ό κόσμος οδηγείται στο νά θεωρήσει ένα ποτήρι Martini σάν κάτι έξ ολοκλήρου διαφορετικό από ένα τσιγάρο μαριχουάνα. Μέ άνάλογο τρόπο ό κόσμος πιστεύει επίσης ότι οι άρχές βάσει των οποίων δρουν τά παράνομα ναρκωτικά είναι έντελώς διαφορετικές από εκείνες μέ τίς όποιες δρουν τά ψυχοφάρμακα. Μέ άποτέλεσμα νά μεγιστοποιούνται οι κίνδυνοι που περικλείει ή χρήση των παράνομων ναρκωτικών, μέ παράλληλη ύποτίμηση των κινδύνων που περικλείει ή χρήση των νόμιμων... (συνεπώς) ή πολιτική κατά των ναρκωτικών δέν θά είναι ποτέ άποτελεσματική ένόσω δέν θά βασίζεται σέ κριτήρια που νά εφαρμόζονται σέ όλα τά ναρκωτικά».

Γιά νά ξεαναγρίσουμε στο όρισμό των ναρκωτικών, εκείνος, από τους έπισημονικούς όρισμούς, που χρησιμοποιείται από τόν μεγαλύτερο αριθμό έρευνητών είναι αυτός ό όποιος, χρησιμοποιώντας σάν κριτήριο ταξινόμησης τίς ψυχικές αλλοιώσεις που προκαλούνται στο άτομο, όρίζει σάν ναρκωτικό κάθε φυσική, χημική ή τεχνητή ούσία, ή όποια αλλοιώνει τήν ψυχο-

(2) Είναι ένδιαφέρον νά θυμηθεί κανείς ένα κύκλο του οποίου κάθε έπόμενο στάδιο χρησιμοποιήθηκε για τήν αντιμετώπιση των άποτελεσμάτων του προηγούμενου: πώς, δηλαδή, χρησιμοποιήθηκε ή μορφίνη για τή θεραπεία των όπιωμανών, ή ήρωίνη στους μορφινομανείς και τώρα ή μεθαδόνη στη θεραπεία διατήρησης των ήρσινομανών (V. ANDREOLLI, F. MAFFEI, G. TAMBURINO, IL CICLO DELLA DROGA, MONDADORI, 1978). Στην άνάγκη, δηλαδή, νά βρεθεί ένας τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος, πέρα από τή σαφή τάση προνομακής αντιμετώπισης της φαρμακολογικής μεταχείρισης μέ παράλληλη παρατήρηση της ψυχοκοινωνικής, διαφαίνεται και μία σπουδή άσυνδίδαστη μέ τό ρηθό έπισημονικής αξιολόγησης των χρησιμοποιούμενων μέσων.

(3). G. ARNAO, RAPPORTO SULLE DROGHE, FELTRINELLI, 1979 σελ. 31.

(4). IDEM, sel. 30

(5). Χρησιμοποιώ σάν σημείο άναφοράς τόν όρο «ναρκωτικά», μολονότι, όπως είναι γνωστό, είναι άνακριδής δεδομένου ότι στην κυριολεξία του καλύπτει μία μόνο κατηγορία ουσιών, αυτές που έχουν τυπικά ναρκωτικές ιδιότητες.

(6). NATIONAL COMMISSION ON MARIHUANA AND DRUG ABUSE, DRUG USE IN AMERICA: PROBLEM IN PERSPECTIVE, US GOVERNMENT PRINTING OFFICE, WASHINGTON, 1973, σελ. 11

λογία και τη νοητική δραστηριότητα των ανθρώπινων όντων⁷.

Ο όρισμός αυτός αναφέρεται σ' εκείνη την κατηγορία ουσιών που είναι γνωστές σαν ψυχοτροπικές ουσίες και περιλαμβάνει, πέρα από τις ουσίες που συνηθίζουμε να ορίζουμε σαν ναρκωτικά (όπιούχα, παράγωγα κάνναβης, παραισθησιογόνα, κοκαΐνη, κλπ.) τό αλκοόλ, τόν καφέ τό τσάι, τά ψυχοφάρμακα.

Περνώντας τώρα στον όρισμό της τοξικομανίας και τόν καθορισμό των ουσιών που τήν προκαλούν, θά δούμε ότι και εδώ παρουσιάζονται ανάλογα προβλήματα. Τό 1957 ή επιτροπή των ειδικών γιά τα φάρμακα που προκαλούν τοξικομανία της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, πρότεινε μιά διάκριση ανάμεσα στην τοξικομανία και τη συνήθεια, μέ βάση τούς παρακάτω όρισμούς:

Τοξικομανία (addiction) είναι μιά κατάσταση περιοδικής ή χρόνιας τοξίνωσης που προκαλεί ή επαναλαμβανόμενη χρήση μιάς φυσικής ή συνθετικής ουσίας, μέ χαρακτηριστικά

- α) τήν άκατανίκητη επιθυμία ή ανάγκη συνέχισης της λήψης της ουσίας και προμήθευσής της μέ κάθε τρόπο
- β) τάση γιά αύξηση των δόσεων
- γ) ψυχολογική και σωματική εξάρτηση από τά αποτελέσματα της ουσίας
- δ) βλαβερές συνέπειες γιά τό άτομο που κάνει χρήση και τήν κοινωνία.

Ορίστηκαν, δηλαδή, τρεις ιδιότητες τις οποίες έπρεπε νά έχει μιά ουσία προκειμένου νά θεωρηθεί ίκανή νά προκαλέσει τοξικομανία (νά θεωρηθεί δηλαδή addictive drug: νά προκαλεί άντοχή, δηλαδή νά απαιτείται ή προοδευτική αύξηση των δόσεων προκειμένου νά επιτευχθεί τό επιθυμητό αποτέλεσμα, σύνδρομο στέρησης στην περίπτωση απότομης διακοπής της λήψης της ουσίας και μιά άκατανίκητη επιθυμία νά αποκτήσει κανείς τήν ουσία.

Συνήθεια ή habituation σέ μιά ουσία είναι μιά κατάσταση που προέρχεται από τήν επαναλαμβανόμενη χρήση της ουσίας, μέ χαρακτηριστικά που περιλαμβάνουν

- α) επιθυμία (άλλά όχι ανάγκη) νά συνεχιστεί ή λήψη της ουσίας λόγω του συναισθήματος ευφορίας που προκαλεί
- β) έλλιπή ή άνύπαρκτη τάση γιά αύξηση των δόσεων
- γ) κάποιο βαθμό ψυχικής εξάρτησης από τά αποτελέσματα της ουσίας, ενώ δέν προκαλεί φυσική εξάρτηση άρα και σύνδρομο στέρησης
- δ) βλαβερές συνέπειες που άφορούν κύρια τό άτομο που κάνει χρήση της ουσίας.

Η συνήθεια, άρα, συνδέεται μ' ένα ψυχολογικής φύσεως φαινόμενο, δεδομένου ότι δέν εκδηλώνεται κανένα σύνδρομο στέρησης αν διακοπεί ξαφνικά ή λήψη της ουσίας. Έτσι, έφόσον δέν συνδέεται μέ σωματικές αντιδράσεις, είναι πιό δύσκολο νά οριστεί και ν' αξιολογηθεί από επιστημονική άποψη.

Αυτοί οι όρισμοί δημιούργησαν διάφορα προβλήματα, δεδομένου ότι συχνά γίνονται λάθος αντίληψεις ή συγχέονται.

Αργότερα έγινε μιά προσπάθεια ν' αντικατασταθούν οι δύο όροι, τοξικομανία και συνήθεια, μέ τόν μοναδικό όρο φαρμακοεξάρτηση⁸, ή όποια διακρίνεται σέ διάφορους τύπους:

- α) μορφινικού τύπου, μέ χαρακτηριστικά που συμπίπτουν μ' εκείνα του παλιού όρισμού της τοξικομανίας. Οι πιό γνωστές από τις ουσίες που προκαλούν εξάρτηση αυτού του

τύπου είναι τό όπιο, και τά παράγωγά του, ή μεθαδόνη, κλπ.

- β) αλκοόλ-βαρβιτουρικού τύπου: αλκοόλ, βαρβιτουρικά, κατενναστικά, ύπνωτικά μή βαρβιτουρικά, κλπ.

- γ) άμφетаμινικού τύπου, τήν όποια προκαλούν γενικά οι ψυχοδιεγερτικές ουσίες

- δ) κοκαΐνικού τύπου: κοκαΐνη

- ε) τύπου ίνδικής κάνναβης: παράγωγα της κάνναβης (χασίς, μαριχουάνα, kif, bag, gauja, κλπ.)

- στ) παραισθησιακού τύπου: LSD 25, μεσκαλίνη, κλπ.

Όμως και ή έννοια της φαρμακοεξάρτησης δέν είχε καλύτερη τύχη, κύρια λόγω της εξαιρετικής της γενικότητας, τό γεγονός δηλαδή ότι αναφέρεται σέ μιά σειρά καταστάσεις πολύ διαφορετικές μεταξύ τους. Ένα άρκετά άπλό παράδειγμα είναι αυτό που αναφέρει ό L. Cancrini σέ σχέση μέ τά ύπνωτικά⁹: τό νά αναφέρεις μέ τόν ίδιο όρο της φαρμακοεξάρτησης τήν κατάσταση εκείνου που παίρνει ένα ύπνωτικό χάπι κάθε βράδυ, έστω και γιά χρόνια, κι εκείνου που καταναλώνοντας δεκάδες χάπια τήν ήμέρα προσβάλλεται από όξεία τοξίνωση ή πέφτει σέ κώμα, είναι κάτι που μάλλον σύγχυση προκαλεί παρά βοηθάει τή διευκρίνιση του θέματος.

Μιά άλλη προσπάθεια,¹⁰ που κατά τή γνώμη μου δίνει πολλές δυνατότητες γιά μιά πιό λειτουργική προσέγγιση του θέματος, είναι τό νά οριστεί ή τοξικομανία κάτω από μιά άλλη προοπτική: δηλαδή, όχι πιά μέ βάση αποκλειστικά τις φαρμακολογικές ιδιότητες των ουσιών ή τό είδος της τάσης του ατόμου νά τις προμηθευτεί (άπλή επιθυμία ή ανάγκη άκατανίκητη), αλλά μέ βάση τό είδος της σχέσης που δημιουργείται σέ κάθε περίπτωση, ανάμεσα στο άτομο και τήν ουσία. Έτσι δημιουργούνται τρεις κατηγορίες άρκετά διαφορετικές μεταξύ τους

- α) της τοξικομανίας, που είναι μιά κατάσταση όξείας τοξίνωσης, προκαλούμενης από τήν επαναλαμβανόμενη χρήση κάποιας φυσικής ή συνθετικής ουσίας, μέ χαρακτηριστικά που περιλαμβάνουν:

— τήν ανάγκη νά συνεχιστεί μέ κάθε μέσον ή λήψη της ουσίας

— τήν έντονη εξασθένηση κάθε άλλου ενδιαφέροντος και κάθε δεσμού μέ τήν έξωτερική πραγματικότητα

— τήν υιοθέτηση του ρόλου του τοξικομανούς, μιά αντίληψη, δηλαδή, του έαυτού τους και τήν υιοθέτηση μιάς σειράς συμπεριφορών και τρόπου ζωής που χαρακτηρίζουν αυτό τό είδος κοινωνικού ρόλου.

Έχοντας όρίσει έτσι την τοξικομανία, μπορεί νά διακρίνει κανείς πιό εύκολα τις διαφορές μέ τις άλλες δύο καταστάσεις, δηλαδή

- β) του άπλου καταναλωτή όποιασδήποτε ουσίας, που

(7). J. DELAY στό BULL. ON NARCOTICS του OHE τ. 19, 1973

(8). EDDY N.B., HALBACH H., ISBELL H., SEEVERS M.H., DRUG DEPENDANCE στό PSYCHOPHARMACOLOGY BULL., 3,3, 1966.

(9). L. CANCRINI, M. MALAGOLI-TOGLIATTI, G. MEUCCI. OP. CIT. σελ. 6

(10). IDEM. σελ. 7 και έπ.

τή χρησιμοποιεί σποραδικά ή σε ειδικές περιπτώσεις ή και κατ' επανάληψη αλλά πάντα στα πλαίσια αδολών δόσεων και διατηρώντας τόν έλεγχο της κατάστασης και τή δυνατότητα νά διακόψει οποιαδήποτε στιγμή τή χρήση χωρίς κανενός είδους ενόχληση

γ) του άτόμου πού έχει φτάσει σε φαρμακοεξάρτηση, δηλαδή σε κατάσταση τοξίνωσης πού προκλήθηκε από τή χρήση κάποιας ούσιως, έκδηλώνει τήν επιθυμία νά μήν τή στερηθεί αλλά, παράλληλα, διατηρεί μιά σειρά από δεσμούς με τήν πραγματικότητα και ή συνολική συμπεριφορά του πλησιάζει αυτό πού θεωρείται όμαλή κοινωνική συμπεριφορά.

Κάτω από μιά τέτοια προοπτική, θά μπορούσε νά επισημάνει κανείς χωρίς κίνδυνο νά πέσει σε αντιφάσεις, τά παρακάτω σημεία:

— Μέ τή συνεχή εμφάνιση νέων ούσιων ικανών νά προκαλέσουν τοξικομανία, γίνεται προβληματική ή προσπάθεια περιγραφής τύπων τοξικομανίας.

— Για πολλές ούσεις, όπως τό χασίς, τίς άμφεταμίνες, τά παραισθησιογόνα, τά βαρβιτουρικά, κλπ., έχει άποδειχτεί ότι υπάρχει ή δυνατότητα νά σταματήσει κανείς τή χρήση τους μετά τίς πρώτες φορές, χωρίς αυτό νά του δημιουργήσει ιδιαίτερα προβλήματα. Όπως, δηλαδή, συμβαίνει και με τό άλκοόλ. Συνεπώς μπορεί περίφημα κανείς νά κάνει σποραδική ή έντελώς εύκαιριακή χρήση και αυτών των ούσιων.

— Δέν μπορούν νά χαρακτηριστούν σαν τοξικομανείς άτομα πού έχουν κάποια έμπειρία ναρκωτικών κάνοντας σποραδική ή εύκαιριακή χρήση.

Ή κάποια έμμονή μου στό έννοιολογικό αυτό κομμάτι όφείλεται στό ότι θεωρώ ότι τό θέμα είναι έξαιρετικά πολύπλοκο για νά επιτρέψει τή γενίκευση όρισμένων χαρακτηριστικών σε όλες τίς ούσεις και σε όλα τά άτομα πού κάνουν χρήση αυτών των ούσιων. Παράλληλα και μιά σειρά άλλων ούσιων εύρύτατα διαδεδομένων, οι όποιες δρουν με βάση τίς ίδιες άρχές με τίς όποιες δρουν τά παρόνομα ναρκωτικά. Τέλος, ακόμα και τά άτομα πού κάνουν χρήση ούσιων ικανών νά προκαλέσουν τοξικομανία, δέν είναι τοξικομανείς όταν ή χρήση γίνεται εύκαιριακά. Δηλαδή, ή τοξικομανία δέν έξαρτάται μόνο από τό είδος τής χρησιμοποιούμενης ούσιως, αλλά και από τή συχνότητα τής χρήσης και τό είδος τής σχέσης πού θά δημιουργηθεί ανάμεσα στην ούσία και τό άτομο πού τή χρησιμοποιεί.

2. 'Από τό «κίνημα των ναρκωτικών» στην ήρωίνη και ή εικόνα του φαινομένου στις συλλογικές παραστάσεις του κοινού.

Άς δούμε τώρα πώς παρουσιάστηκε τό φαινόμενο τής διάδοσης των παρόνομων ναρκωτικών, τό όποιο στην κοινή συνείδηση έχει άποκτήσει χαρακτηριστικά επιδημίας, κύρια όσον άφορά τή διάδοσή τους ανάμεσα στους νέους.

Τό πρόβλημα παρουσιάζεται νά γεννηθεί στις ΗΠΑ, για νά μεταφερθεί μετά στην Άγγλία κι άργότερα σε άλλες

χώρες του δυτικού κόσμου. Ή διάδοση των λεγόμενων ψυχεδελικών ναρκωτικών συνδέθηκε με τό φαινόμενο πού χαρακτηρίστηκε σαν νεανική αντικουλτούρα, τά ναρκωτικά (κυρίως τά έλαφρά) δρέθηκαν νά παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο στα πλαίσια του νεολαιίστικου κινήματος άμφισθήτησης, τά χρόνια '60 προσπαθήθηκε νά δοθεί κάποιο θετικό περιεχόμενο στη χρήση τους, νά συντηρηθεί μιά ιδεολογία πού σήμαινε αντίθεση κατά τής καταναλωτικής κοινωνίας, άρνηση των παραδοσιακών αξιών και καλλιέργεια νέων.

Στή συνέχεια προστέθηκαν κάποιες ιδέες για τό πώς τό σύστημα χρησιμοποίησε τά ναρκωτικά για ν' αντιμετώπισει τά διάφορα κίνηματα άμφισθήτησης, αλλά ενώ από τότε πέρασαν πολλά χρόνια και τό φαινόμενο άλλαξε ριζικά χαρακτήρα, τό ερμηνευτικό μοντέλο παρέμεινε βασικά τό ίδιο, αυτό δηλαδή πού βασίζεται στη σύνδεση του προβλήματος με τή νεανική ήλικία.

Όσον άφορά στον τρόπο πού προβάλλεται τό θέμα, κυρίως από τά MASS-MEDIA, δέν έλασαν νά γίνονται άναφορές στό «κίνημα των ναρκωτικών» μέσα όμως από τήν άπλουστευτική διαδικασία δημιουργίας στερεοτύπων, όπου ναρκομανής ίσον χίτυ, μακρουμάλλης, δρώμικος, έγκληματίας, χωρίς, δηλαδή, καμιά άναφορά στον πολιτικο-ιδεολογικό χαρακτήρα του κινήματος. Μέ άλλα λόγια κατασκευάστηκε τό πρόβλημα με εύκολώνευτες διαστάσεις και καθυσχαστικά, στό μέτρο πού άφορά αποκλειστικά τόν «άμφισθητία νέο», ενώ ή ευθύνη βαρβαίνει αποκλειστικά τους σατανικούς έμπορους του άργού θανάτου.

Υπάρχουν όμως όρισμένα στοιχεία τά όποια δείχνουν σαφώς τήν αλλαγή τής κατάστασης. Πρώτο τό ότι σήμερα δέν μπορεί νά μιλάει πιά κανείς για κίνημα των ναρκωτικών. Ό ρόλος πού έπαιξαν κάποτε τά ναρκωτικά στα πλαίσια του νεολαιίστικου κινήματος χάθηκε ήδη από τή στιγμή πού οι ίδιοι οι υπέρμαχοί τους κατάλαβαν ότι τό όπλο τους κατά τής καταναλωτικής κοινωνίας έγινε ένα ακόμα καταναλωτικό αγαθό.

Έτσι, σήμερα στις χώρες ιδίως πού αντιμετώπιζουν πιο έντονα τό πρόβλημα των ναρκωτικών, ένα από τά κυριότερα στοιχεία του είναι άπομυθοποίηση τής συμβολικής αξίας τους ενώ παράλληλα ή χρήση τους άρχίζει νά παίρνει κάποια χαρακτηριστικά όμαλότητας. Δέν είναι πιά φαινόμενο πού έκδηλώνεται αποκλειστικά στα πλαίσια συγκεκριμένων ομάδων, τά ναρκωτικά άπομυθοποιημένα γίνανε τμήμα τής διασκέδασης όλο και περισσότερων νέων. Παράλληλα, τείνει νά χαθεί και ή «σκοτεινή» φιγούρα του έμπορου των ναρκωτικών. Κατά τή γνώμη μου, αυτό άκριβώς τό σημείο άπαιτεί τή μεγαλύτερη προσοχή: όταν αυτός πού διαθέτει τά ναρκωτικά δέν είναι ό ύποπτος τύπος τής γωνιάς του δρόμου αλλά ό συμμαθητής, ό συμφοιτητής ή ό συνάδελφος στη δουλειά'', όταν ό νεαρός δέν φοβάται νά δοκιμάσει τά ναρκωτικά ή νά τά δώσει στη διασκέδασή

(11). M. PLANT. UN PIACERE NON UFFICIALE: LA DROGA στό PSICOLOGIA CONTEMPORANEA. τ.21, 1977

του, νομίζω ότι οποιαδήποτε έρμηνεία που επικαλείται παθολογικές καταστάσεις, εγκληματικές τάσεις ή περιθωριακά φαινόμενα στέκεται στόν άέρα.

Φυσικά δέν μπορεί νά άρνηθεί κανείς τήν ύπαρξη ύποπολιτισμικών ομάδων στίς όποιες ή χρήση ναρκωτικών άποτελεί συστατικό στοιχείο τής κουλτούρας τους. Όμως αυτό που θέλω νά έπισημάνω είναι ότι σήμερα το φαινόμενο τής διάδοσης των ναρκωτικών δέν χαρακτηρίζεται πιά άποκλειστικά από τή δημιουργία αυτών των ομάδων. Σήμερα όλο και περισσότερα άτομα δοκιμάζουν ή κάνουν σποραδική χρήση ναρκωτικών, χωρίς αυτό νά σημαίνει άναγκαστικά (ή νά καταλήγει νά άποτελεί) μιά σαφή έπιλογή ενός τρόπου ζωής, στόν όποιο ή χρήση ναρκωτικών παίζει καθοριστικό ρόλο. Βεβαίως αυτό έξαρτάται σέ μεγάλο βαθμό από τήν κοινωνική αντίδραση - άτυπη και θεσμοποιημένη - άπέναντι σ' αυτή τή συμπεριφορά. Μέ άλλα λόγια, άν ή χρήση άκολουθηθεί από τήν έπιβολή ποινής ή άν ό χρήστης ναρκωτικών άποδεχτεί κι έσωτερικεύσει τήν άποψη ότι ή χρήση ναρκωτικών είναι μονόδρομος χωρίς δυνατότητα έπιστροφής στήν «όμαλότητα» - με

συνακόλουθη τήν υιοθέτηση του κοινωνικού ρόλου που επιβάλλει αυτό τό στερεότυπο¹² - είναι σαφής ή επίδραση τής κοινωνικής αντίδρασης στήν έπιλογή αυτού του συγκεκριμένου τρόπου ζωής ή τήν ένταξη σέ μιά ύποπολιτισμική ομάδα, ενώ ή συχνότητα μέ τήν όποία έκδηλώνεται αυτό τό φαινόμενο διαφοροποιείται από κοινωνία σέ κοινωνία ανάλογα μέ τό χαρακτήρα που παίρνει κάθε φορά ή κοινωνική αντίδραση.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι ότι άκόμα πιο πρόσφατα παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση τής κατανάλωσης ήρωίνης, ούσίας που διαφέρει σημαντικά από τά έλαφρά ναρκωτικά (τών όποιων ή χρήση χαρακτηρίσε τό φαινόμενο στήν προηγούμενη φάση του) κυρίως λόγω τής μεγαλύτερης επικινδυνότητς της άλλα και τής διαφορετικής συμβολικής σημασίας που παίρνει ή χρήση της, ή όποία δέν

(12). Ό J. YOUNG στό THE DRUGRAKERS, PALADIN, LONDON 1971, άναφέρει τήν άποδοχή και έσωτερίκευση του ιατρικού στερεότυπου του άνίατα άρρωστου σάν μιά από τίς 3 πιθανές αντιδράσεις του χρήστη ναρκωτικών άπέναντι στήν έπιβολή αυτού του στερεότυπου.

συντηρεί κανενός εϊδους προσπάθεια ανατροπής παραδοσιακών αξιών αλλά γίνεται ατομική υπόθεση εκείνου που τη χρησιμοποιεί. Έτσι, ενώ παραμένει τό ήδονιστικό κίνητρο, γίνεται πιό έντονος ό αυτόκαταστροφικός χαρακτήρας της επιλογής. Είναι όπως λέει ή D. Christian¹³, ή μοντέρνα μορφή απόπειρας αυτόκτονίας μ' ένα γλυκό θάνατο.

Τήν τελευταία, λοιπόν, δεκαετία θά μπορούσαμε νά πούμε ότι τό φαινόμενο της διάδοσης τών ναρκωτικών χαρακτηρίστηκε από τή μαζική αυτή κατανάλωση ήρωίνης, της όποιος οί καταναλωτές στρατολογούνται από δόλοκληρο τόν πληθυσμό, μέ κάποια μεγαλύτερη συχνότητα σέ κατοίκους βιομηχανοποιημένων περιοχών καί μεγάλων αστικών κέντρων^{14 15}.

Στό σημείο αυτό, θά ήθελα νά επισημάνω ένα στοιχείο τό όποιο συνήθως παραγνωρίζεται. Συνήθως θεωρούμε ότι ή επιλογή της ήρωίνης προϋποθέτει τήν αποδοχή, από μέρους του άτόμου που τήν χρησιμοποιεί, τών αυξημένων κινδύνων που συνεπάγεται ή χρήση της. Έτσι μās διαφεύγει μία άλλη πραγματικότητα: ότι, δηλαδή, είναι πολύ εύκολο ν' άρχίσει κανείς τή χρήση της ήρωίνης ή καί νά γίνει ήρωινομανής άν δέν ξέρει τί σημαίνει έθισμός καί ότι ή ήρωίνη προκαλεί έθισμό. Καί φυσικά είναι άκόμα πιό εύκολο νά παραμείνει κανείς ήρωινομανής όχι γιά κάποιους θαυύτερους ψυχολογικούς λόγους αλλά γιαντί δέν έχει τή δυνατότητα νά ζητήσει έγκαιρα τή βοήθεια ειδικών, είτε από φόβο τών συνεπειών (έπιβολή ποινής, στιγματισμός, κλπ.) είτε λόγω της ανεπάρκειας τών άρμόδιων υπηρεσιών. Ό G. Blumir¹⁶, μέ βάση στοιχεία έρευνών που έγιναν στην Ίταλία, μιλάει γι' αυτή τήν «άθέλητη τοξικομανία» που φαίνεται νά χαρακτηρίζει τό ιταλικό φαινόμενο από τό 1957 καί μετά. Ή έλλειψη, λοιπόν, καί παραπλανητική έννημέρωση που γίνεται στά πλαίσια μās αποκλειστικά κατασταλτικής πολιτικής, μπορεί νά έχει οάν συνέπεια τή συνολική άμφισβήτηση της παρεχόμενης πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένων δηλαδή καί τών σωστών της σημείων. Πολλά, νεαρά ιδίως άτομα, από τή στιγμή που θά διαπιστώσουν ότι λέγονται υπερβολές γύρω από τίς συνέπειες όρισμένων ναρκωτικών (τυπική περίπτωση τό χασίς) όδηγούνται στο νά άμφισβητήσουν καί τήν πραγματική πιά έπικινδυνότητα άλλων ουσιών, όπως της ήρωίνης. Καί από τή στιγμή που ή θεσμική πληροφόρηση θά χάσει τήν αξιοπιστία της, θά στραφούν σέ πηγές άντι-πληροφόρησης, όπου τό γνωστό στερεότυπο «κάθε ναρκωτικό, σέ κάθε δόση, σέ κάθε περίπτωση είναι καταστροφικό» αναστρέφεται καί προβάλλεται ότι «κάθε ναρκωτικό, σέ κάθε δόση, σέ κάθε περίπτωση κάνει καλό». Ό κίνδυνος αυτός επισημάνθηκε καί από τούς έρευνήτες της κυβερνητικής έπιτροπής του Καναδά γιά τή χρήση ναρκωτικών¹⁷, οί όποιοι θεωρούν λάθος τή χρησιμοποίηση εκφοβιστικών τακτικών, τή διαστρέβλωση της πραγματικότητας καί τίς υπερβολές αναφορικά μέ τούς κινδύνους τών ναρκωτικών. Όσον άφορά τό άν είναι όντως ή τοξικομανία μονόδρομος, ή λειτουργικότητα του ίατρικού στερεότυπου του άνάτα άρρωστου περιορίζεται στο νά προσφέρει ένα άλλοθι στις άρμόδιες υπηρεσίες γιά τήν ανεπάρκειά τους¹⁸.

Θά μπορούσε νά συνοψίσει κανείς σέ τρία βασικά στε-

ρεότυπα τήν εικόνα που έχει περάσει στις συλλογικές παραστάσεις του κοινού αναφορικά μέ τή χρήση ναρκωτικών¹⁹.

α) Τό ίατρικό στερεότυπο, που αναφέρεται σέ μία βιολογική παρέκκλιση. Δηλαδή, ή χρήση ναρκωτικών συνιστά πάντα μία ψυχική ή σωματική άσθένεια ή όποία επί πλέον είναι άνίατη.

β) Τό ήθικό στερεότυπο, που αναφέρει σέ μία παρέκκλιση συμπεριφοράς ή όποία είναι καταδικαστέα όχι μόνο γιαντί θεωρείται ότι συνδέεται μέ έκδήλωση σοβαρών άντικοινωνικών πράξεων αλλά κυρίως γιά τόν ήδονιστικό της χαρακτήρα. γι' αυτή τή διάθεση φυγής από τήν πραγματικότητα (καί μάλιστα τήν παραγωγική πραγματικότητα), που σέ συνδυασμό μέ τήν έξάρτηση από τήν ουσία συνιστούν τά κύρια άντικείμενα της κοινωνικής αποδοκιμασίας.

γ) Τό πολιτισμικό στερεότυπο, που αναφέρεται σέ μία ιδεολογική παρέκκλιση, όπου ή χρήση ναρκωτικών συνδέεται μέ τήν άρνηση τών παραδοσιακών αξιών, άποτελεί μία έναλλακτική κουλτούρα.

3. Οίκογένεια: Σημείο αναφοράς της έπίσημης περιθωριοποίησης

Σ' αυτή τήν παράγραφο θά ήθελα ν' αναφερθώ μέ ειδικότερα στη στάση του κοινωνικού συνόλου άπέναντι στο πρόβλημα της τοξικομανίας, στους μηχανισμούς, μέ άλλα λόγια, που κινητοποιεί στο κοινωνικό σύνολο ή έκδηλωμένη συμπεριφορά του τοξικομανή. Άνάμεσα στα διάφορα θέματα που θά μπορούσε νά θέξει κανείς στα πλαίσια αυτής της παρουσίασης, διάλεξα τήν οίκογένεια γιαντί θεωρήσα ότι τά στοιχεία που προκύπτουν άπ' αυτή τήν προσπάθεια άνάλυσής της είναι πολύ ένδεικτικά της γενικά έπικρατούσας στάσης άπέναντι στο πρόβλημα. Γιαντί οί μηχανισμοί που κινητοποιεί στην οίκογένεια ή ύπαρξη ενός τοξικομανούς μέλους δέν μπορεί νά είναι αυτόνο-

(13). D. CHRISTIAN. MERCHANDISE DROGUE, UNION GENERALE D' EDITIONS, 1975

(14). T. BANDINI. U. GATTI. DELINQUENZA GIOVANILE, GIUFFRE, 1979

(15). Είναι βέβαια γεγονός ότι όποιαδήποτε έρευνα σχετική μέ τήν έκταση του φαινομένου της διάδοσης τών ναρκωτικών καί τά χαρακτηριστικά τών ατόμων που κάνουν χρήση, δυσκολεύεται από τό ίδιο τό γεγονός της παρανομίας τους. Τό μεγαλύτερο μέρος τών διαθέσιμων στοιχείων αναφέρεται σέ χρήστες γνωστούς στις άρχές ή είναι βασισμένο σέ μεμονωμένες συνεντεύξεις ή έρευνες σέ περιορισμένες ομάδες (π.χ. μαθητών, φοιτητών, κλπ.) αλλά ή πλειοψηφία τών καταναλωτών παραμένει άγνωστη.

Αυτοί που ζητούν ίατρική βοήθεια ή τραβούν τήν προσοχή της Άστυνομίας δέν είναι αντιπροσωπευτικό δείγμα όλων αυτών που σέ μία κοινότητα κάνουν χρήση ναρκωτικών. Άρα καί οί έρευνες δέν μπορούν παρά νά δώσουν μία κατά προσέγγιση εικόνα του φαινομένου (MARTIN PLANT. OP. CIT. σελ. 41).

(16). G. BLUMIR. EROINA, FELTRINELLI, MILANO 1979

(17). CANADIAN GOVERNMENT COMMISSION OF INQUIRY. THE NON-MEDICAL USE OF DRUGS: INTERIM REPORT. PENGUIN BOOKS, 1971

(18). L. CANCRINI. ESPERIENZE. OP. CIT.

(19). G. ARNAO. OP. CIT. σελ. 170 καί έπ.

μοι από τούς μηχανισμούς που κινητοποιούνται στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, όπως και η οικογένεια δεν μπορεί να θεωρηθεί ένα κλειστό σύστημα που δεν δέχεται προσδιορισμούς και επιδράσεις από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, στις ανάγκες του οποίου, αντίθετα, πρέπει συνεχώς να προσαρμόζεται. Όντας ο «καθρέφτης» των αντιφάσεων που αναπτύσσονται έξω απ' αυτή, η οικογένεια αναπαράγει ανάμεσα στις σχέσεις του πατέρα με τη μητέρα, των γονιών με τα παιδιά, όλες τις συγκρούσεις της αυταρχικής διαχείρισης της εξουσίας και τις δυσκολίες που συνδέονται με τη μη εκπλήρωση των μελών της.²⁰

Ο J. Frazer²¹ αναφέρει πως οι πρωτόγονες κοινωνίες έλυναν τις συγκρούσεις τους μέσα από τη δημιουργία ενός αποδιοπομπαίου τράγου, του οποίου η λειτουργία ήταν ουσιαστικά να εξαλείψει το κακό, συγκεντρώνοντάς το επάνω του. Αυτό το φαινόμενο αφορά την οικογένεια του νεαρού τοξικομανή τουλάχιστον από δυό σκοπιές.²² Έξετάζοντας τη δυναμική του οικογενειακού πυρήνα από το εσωτερικό του, είναι δυνατόν να αποδειχτεί ότι η ύπαρξη εντάσεως και άλυτων συγκρούσεων ανάμεσα στους γονείς μπορεί να λυθεί μέσα από τη διαταραγμένη συμπεριφορά ενός παιδιού που θα παίξει το ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου. Έξετάζοντας, τώρα, την οικογένεια από το εξωτερικό, είναι δυνατό να επαληθευτεί ότι η ίδια παίξει το ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου στα πλαίσια της ευρύτερης κοινότητας: ότι, δηλαδή, η κοινότητα είναι διατεθειμένη να δεχτεί την ιδέα ότι η διαταραγμένη συμπεριφορά του παιδιού, βαρύνει τους γονείς και μιά άσφαως προσδιορισμένη κρίση της οικογενείας.

Η δημιουργία ενός αποδιοπομπαίου τράγου μέσα στην οικογένεια μπορεί να δοθεί σχηματικά μέσα από δυό φάσεις: σε μιά πρώτη φάση, το αρχικά διωμένο σε πραγματικό επίπεδο πρόβλημα (δηλαδή, σε σχέση με το περιβάλλον), μετασχηματίζεται σε πρόβλημα του ζευγαριού. Χαρακτηριστικές εκδηλώσεις σ' αυτό το στάδιο είναι βίαιοι καυγάδες, αντικοινωνική συμπεριφορά, καταθλιπτικές καταστάσεις ή απόπειρες αυτοκτονίας κλπ. Σε μιά δεύτερη φάση οι δυσκολίες που συναντά η οικογένεια μετατίθενται πάνω στο παιδί. Συνήθως από τη στιγμή που το παιδί αναλαμβάνει το ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου οι δυσκολίες του ζευγαριού εξομαλύνονται. Τα πιο κοινά δείγματα αυτής της αλλαγής είναι το τέλος των φιλονικιών, η απόφαση για οριστικό χωρισμό, ή προσπάθεια να φτιάξουν καινούργια ζωή.

Μέσα σ' αυτή τη διαδικασία είναι ενδιαφέρον να δει κανείς την απόσταση που σταθεροποιείται ανάμεσα στην εκδηλωμένη παθολογία και τις πραγματικές αιτίες της, από τη στιγμή που το παιδί αρχίζει να ζει το ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου: γίνεται η βασική αιτία του οικογενειακού προβλήματος και οι γονείς, καταβληθέντες από την «απόδειξη» της άποτυχίας τους, καταλήγουν να «ξεφορτωθούν» όλα τα πραγματικά τους προβλήματα και να εκτεθούν στην κοινωνική κατακραυγή. Οι σχέσεις τους με την υπόλοιπη κοινωνία γίνονται όλο και πιο σπάνιες και άβεβαιες και επαφίουν την ελπίδα της εξομάλυνσής τους στην οριστική απόβολή του τοξικομανή από τον οικογενειακό πυρήνα και είναι έτοιμοι να θεωρήσουν αυτό το θυσίασμα του παιδιού σαν το αναπόφευκτο τίμημα στον εξοστρακισμό της κοινωνίας. Με άλλα λόγια, δύσκολα μπαίνει σε

άμφισβήτηση η κοινωνία, οι ευθύνες της, ή αδιαφορία της: όλο το φταίξιμο βαραίνει το παιδί και η οικογένεια δεν μπορεί παρά να ντρέπεται γι' αυτό που συνέβηκε. Μπαίνουν, κατά κάποιο τρόπο, στην άκρη οι πραγματικές συγκρούσεις με το περιβάλλον, η οικογένεια ζει αρχικά μιά ολόκληρη σειρά δραματικών συγκρούσεων ανάμεσα στους γονείς για να μεταθέσει στη συνέχεια συνολικά το πρόβλημα πάνω στο παιδί.

Είναι χαρακτηριστικές οι αντιδράσεις των γονιών απέναντι στον τοξικομανή έφηβο: η συνεχής καταδίκη της συμπεριφοράς του με υπενθύμιση των κοινωνικών συνεπειών που έχει για την οικογένεια, καμιά δυνατότητα διάλογου γύρω από τα προβλήματα του (ο έφηβος είναι αποφασιστικά «κακός» ή «άρρωστος» άρα πρέπει να αναλάβουν οι αρχές ή οι κοινωνικές υπηρεσίες την ευθύνη της «θελτίωσης» ή «ίασής» του) και μιά γενική τάση να ψάχνουν για λύσεις που αφορούν αποκλειστικά την εξάλειψη του συμπτώματος (τοξικομανία) και όχι το ξεπέρασμα των γενικότερων συγκρούσεων που βρίσκονται στη βάση της εκδηλώσής του.

Θα μπορούσε, να πει κανείς ότι οι μορφές αντίδρασης της οικογένειας απέναντι στον τοξικομανή, έναρμονίζονται απόλυτα με τις γενικά επικρατούσες τάσεις, στα πλαίσια των οποίων ή ιδεολογία του «έγκληματία» αρχικά και του «άρρωστου» στη συνέχεια, άφενός μόνον μεταθέτει τις ευθύνες από τους άμεσα ενδιαφερόμενους σε μιά σειρά ειδικών (δικαστών, σωφρονιστικών υπαλλήλων, κοινωνικών λειτουργών, γιατρών, κλπ.) άφετέρου δέ συντελεί στη δημιουργία μιάς πλασματικής εικόνας τόσο του χαρακτήρα όσο και της έκτασης του φαινομένου. Παράλληλα, ο ρόλος της οικογένειας, ειδικότερα της παθολογικής με την παραδοσιακή έννοια οικογένειας, στην εκδήλωση της συμπεριφοράς του τοξικομανή, έχει αποτελέσει ένα από τα πιο δημοφιλή θέματα στα πλαίσια της ανάλυσης του φαινομένου της διάδοσης των ναρκωτικών. Έτσι η οικογένεια παίζει στην ευρύτερη κοινωνία το ρόλο που παίζει στον δικό της πυρήνα ο τοξικομανής ενώ μέσα από τη διαδικασία ενοχοποίησής της αποτελεί ένα βολικό και σύγχρονο τρόπο υπεράσπισης του συστήματος: είναι προτιμότερη ή δημιουργία αποδιοπομπαίων τράγων από την προσπάθεια για μιά συνολική τοποθέτηση και αντιμετώπιση του προβλήματος που θα μπορούσε να δημιουργήσει μιά νέα σειρά κρίσεων στα πλαίσια του.

(20). L. CANCRINI, LA FAMIGLIA E LA PATOLOGIA. LA FAMIGLIA COME SISTEMA DI TRASMISSIONE DELLA PATOLOGIA στο ESPERIENZE. OP. CIT. σελ. 88 και έπ.

(21). J. FRAZER, THE GOLDEN BOUGH. MACMILLAN, NEW YORK 1972

(22). Η ανάλυση που ακολουθεί βασίζεται στα πορίσματα που προκύψαν από την έρευνα του L. CANCRINI (OP. CIT.) σελ 142 οικογένειες νεαρών τοξικομανών. Επίσης μιά ενδιαφέρουσα διδασκαλία γύρω από το θέμα της δημιουργίας αποδιοπομπαίων τράγων στην οικογένεια είναι ή παρακάτω: E.F. VOGEL, N.W. BELL, THE EMOTIONALLY DISTURBED CHILD AS THE FAMILY SCAPEGOAT στο THE PSYCSOCIAL INTERIOR OF THE FAMILY, έπιμ. G. HANDEL ALDINE PUBL. CO., CHICAGO 1967. N.W. ACKERMAN, PREGIUDIZI E CAPRI ESPERTORI NELLA FAMIGLIA στο LA FAMIGLIA: PATOLOGIA E TERAPIA. ARMANDO, 1970. J.P. SPIECHEL, THE RISOLUTIONS OF ROLE CONFLICTS WITHIN THE FAMILY, στο PSYCHIATRY, 1957. XX. σελ. 1-16.

4. Ἡ διάδοση τῶν παράνομων ναρκωτικῶν: πυραμίδα ἢ παγόδουνο;

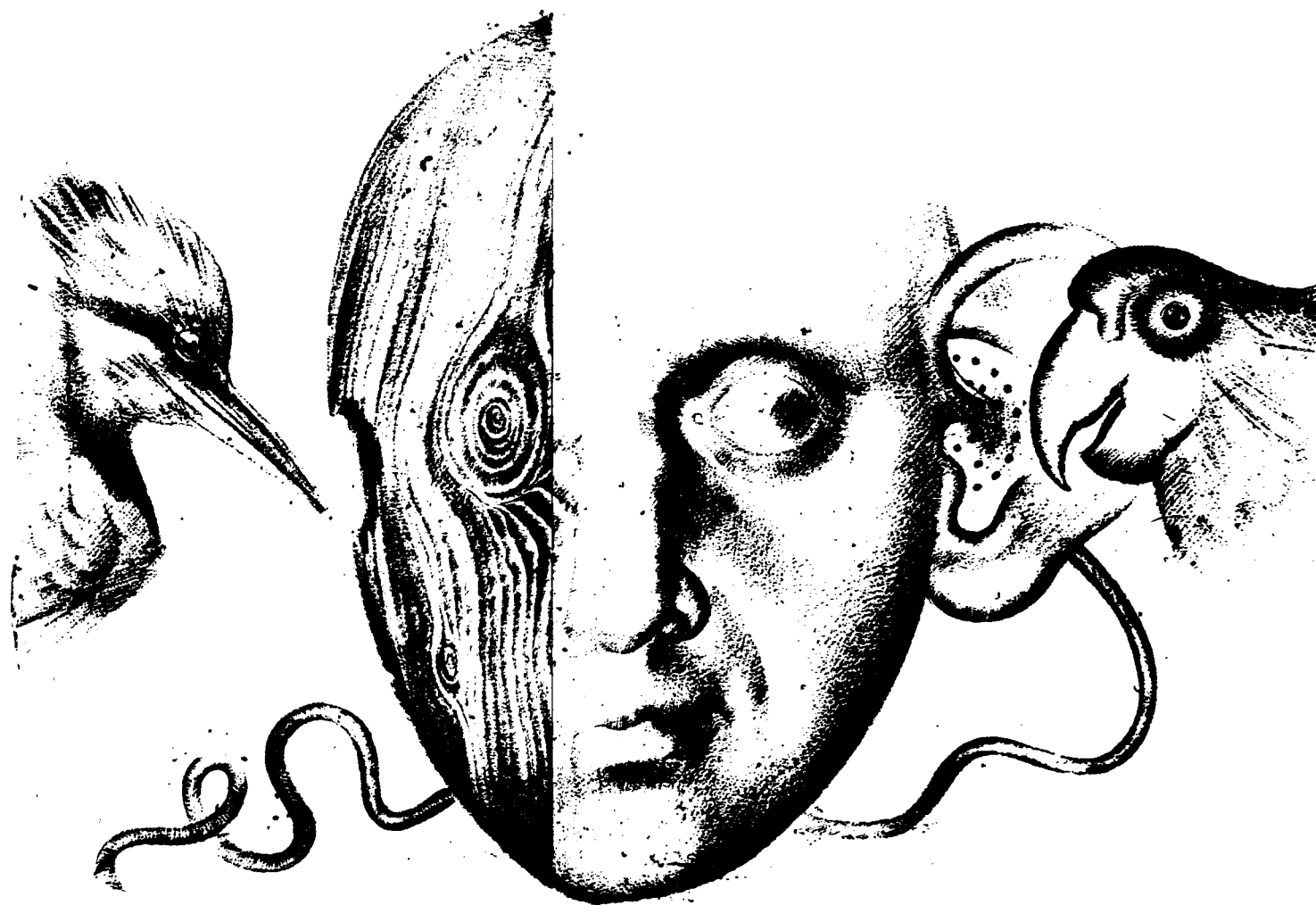
Ἐνα βασικό στοιχείο πού προκύπτει ἀπ' ὅσα εἶπαμε παραπάνω, εἶναι αὐτή ἡ διαδικασία ἐνοχοποίησης τόσο τῶν ἀτόμων πού κάνουν χρήση ναρκωτικῶν ὥσο καί θεσμῶν ὅπως ἡ οἰκογένεια, στήν ὁποία ἀποκλειστικά καταλογίζονται οἱ εὐθύνες γιά τή μὴ ὁμαλή ψυχοκοινωνική ἐξέλιξη τῆς προσωπικότητας τῶν ἀτόμων αὐτῶν. Ἐτοι ἀποφεύγεται μιά πολιτική διάσταση τοῦ θέματος, πού θά μπορούσε νά εἶναι ἀρκετά ἐπικίνδυνη γιά τήν ἰσορροπία τοῦ συστήματος.

Ἐνα ἄλλο στοιχείο ὅμως πού τελικά προϋποθέτει καί περιλαμβάνει ὅλα τά προηγούμενα, εἶναι τό ὅτι ἀπομονώνεται τό φαινόμενο τῆς διάδοσης τῶν παράνομων ναρκωτικῶν ἀπό τοὺς κοινωνικούς ἐκείνους ὁρὸς πού δρῶσονται στή βάση τῆς ἐκδήλωσής του, περιθωριοποιεῖται καί δέν συνδέεται αἰτιολογικά μέ ἄλλα παράλληλα φαινόμενα, τά ὁποία σέ μεγάλο βαθμό ἐξηγοῦν, συντηροῦν καί περιπλέκουν καί τή δική του ἐκδήλωση.

Μέσα σ' αὐτά λοιπόν τά πλαίσια θά προσπαθήσουμε νά ἐπισημάνουμε ὀρισμένα σημεῖα πού θά μπορούσαν ἴσως νά βοηθήσουν σέ μιά συνολικότερη τοποθέτηση τοῦ θέματος.

Ἄς δοῦμε, λοιπόν, ἀρχικά πόσο καινούριο μπορεῖ νά θεωρηθεῖ τό φαινόμενο τῆς διάδοσης τῶν ναρκωτικῶν. Εἶναι γνωστό ὅτι τά ναρκωτικά δέν εἶναι ἀποκλειστικό φαινόμενο τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας καί ὅτι ἡ χρήση τους, εἰδικότερα τοῦ ὀπίου, ἔχει μιά ἱστορία αἰώνων, μιά ἱστορία πού δέν ἦταν πάντα ἀπαγορευτισμοῦ.²³ Αὐτό, λοιπόν, πού ἀλλάζει στίς διάφορες κοινωνίες καί στίς διάφορες κουλτοῦρες δέν εἶναι ἡ χρήση ἢ μὴ ναρκωτικῶν οὐσιῶν, ἀλλά ἡ στάση τόσο ἀπέναντι στίς οὐσίες ὥσο καί ἀπέναντι στά ἄτομα πού τίς χρησιμοποιοῦν. Μιά πολιτισμική ἀνάλυση τῆς διαμόρφωσης αὐτῆς τῆς στάσης ἀπέναντι στά (ἢ σέ ὀρισμένα) ναρκωτικά καί ἡ ἱστορία τῶν διαφο-

(23). Ἐνδεικτικά ἀναφέρω τή «συνοπτική ἱστορία προώθησης καί ἀπαγόρευσης τῶν ναρκωτικῶν» στό T. SZASZ. CERIMONIAL CHEMISTRY. ANCHOR PRESS/DOUBLEDAY. NEW YORK 1974, ὅπου παρατίθενται στοιχεία ἀπό τό 5.000 π.Χ. μέχρι τό 1973.

ρων κινημάτων προώθησης ή απαγόρευσής τους, θά δείξει πώς αυτή ή στάση καθορίζεται και διαμορφώνεται από τίς ανάγκες τής εκάστοτε άρχουσας τάξης. 'Ακόμα κι ό χαρακτήρας πού έχει ή καταδίωξη τών ατόμων πού κάνουν χρήση ναρκωτικών (ή έπιβολή ποινής) είναι ένα ακόμα στοιχείο πού αποδεικνύει ότι ή συμπεριφορά τών ατόμων αυτών κρίνεται καταδικαστέα όχι γιά κάποια βλάβη πού προκαλούν σόν ίδιο τόν έαυτό τους, αλλά γιά κάποια άπειλή πού αντιπροσωπεύουν γιά τό κοινωνικό σύνολο, τήν αξιολογική κλίμακα του όποιου παραδιάζουν.

Νομίζω ότι θά μπορούσαμε νά πούμε ότι και σήμερα τό πρόβλημα τών παράνομων ναρκωτικών υπάρχει έπειδή — και όπως — τό κατασκευάσαμε και από τή στιγμή πού τό κατασκευάσαμε. Ένα παράλληλο φαινόμενο είναι άρεκέτα ένδεικτικό. 'Αναφέρομαι στή χρήση τών θεωρούμενων νόμιμων ναρκωτικών και είδικότερα τών ψυχοφάρμακων. τών όποιων ή διάδοση σήμερα διαγράφει ένα φαινόμενο έξίσου άν όχι περισσότερο άνησυχητικό από τη διάδοση τών παράνομων. 'Υπολογίζεται ότι στήν 'Αγγλία μιά στίς πέντε γυναίκες και ένας στους δέκα άνδρες κάνουν χρήση ψυχοφάρμακων.²⁴ στίς ΗΠΑ τά 2/3 του ένήλικου πληθυσμού και στήν 'Ιταλία οί πωλήσεις τών ψυχοφάρμακων καλύπτουν τό 1/3 τών συνολικών πωλήσεων φαρμάκων.²⁵ Καί ή ανάγκη νά καταφεύγει κανείς όλο και πιό συχνά στά ψυχοφάρμακα προσπαθώντας νά προσαρμόσει τίς φυσικές του δυνάμεις στίς άφύσικες απαιτήσεις του σημερινού τρόπου ζωής γίνεται σχεδόν αναπόφευκτη. 'Ετσι γίνονται ακόμα πιό άσαφή τά όρια ανάμεσα στήν κοινωνικά παραδεκτή και μή παραδεκτή συμπεριφορά ενός πλήθους ατόμων πού προσπαθούν ν' ανταποκριθούν στίς απαιτήσεις μιάς κοινωνίας, στήν όποία, όπως έπισημαίνουν μεταξύ άλλων και οί έρευνητες τής κυβερνητικής έπιτροπής του Καναδά, ²⁶ οί χημικά προκαλούμενες αλλοιώσεις είναι προορισμένες νά έχουν συνεχώς μεγαλύτερη επίδραση. Γιατί θεωρώ ότι υπάρχουν πολλά κοινά σημεία ανάμεσα στή συμπεριφορά όποιουδήποτε νομοταγούς εργαζόμενου πού καταφεύγει στο γιατρό γιά νά άποκτήσει τήν πολύτιμη συνταγή πού θά του δώσει τή δυνατότητα νά ήρμει και νά κοιμάται ξεχνώντας τά προβλήματά του ή του φοιτητή, π.χ., πού καταναλώνει άπίθανες ποσότητες διεγερτικών γιά νά βγάλει πέρα τίς εξετάσεις, και του νεαρού πού ρισκάρει τή φυλακή γυρεύοντας αυτή τήν τόσο διαφημισμένη «φυγή από τήν πραγματικότητα».

Μέ άλλα λόγια, υπάρχει μιά σειρά από άνάλογες συμπεριφορές, κοινωνικά απόλυτα παραδεκτές και ένθαρρυνόμενες, οί όποιες έντάσσονται στά πλαίσια μιάς διαδικασίας ιατρικοποίησης καθαρά κοινωνικών προβλημάτων, όπου ή προσφυγή στο φάρμακο δέν έχει πάντα τή βάση της σέ μιά δυσλειτουργία του όργανισμού, δέν όφείλεται σέ όργανικά αίτια ένώ παράλληλα δέν συνδέεται μέ κάποια φυγή από τήν παραγωγική πραγματικότητα αλλά αντίθετα βοηθάει τά άτομα νά είναι περισσότερα παραγωγικά και λιγότερο προβληματισμένα γύρω από τήν ανάγκη νά καταφεύγει κανείς όλο και πιό συχνά στίς τεχνητές διεξόδους πού προσφέρει έν άφθονία και ή νόμιμη φαρμακοδιομηχανία.

Αυτό, λοιπόν, πού θέλησα νά έπισημάνω είναι ότι τό πρόβλημα τών ναρκωτικών σήμερα δέν έξαντλείται στά αύξημένα ποσοστά ήρωίνης πού έχει ρίξει στήν αγορά τό παράνομο

έμπόριο. Γιατί και σ' αυτό ακόμα νά θελήσουμε νά σταθούμε, ή ήρωίνη, όπως και όλα τά ναρκωτικά δέν παύουν νά είναι προϊόντα και σάν τέτοια νά διέπονται από τούς νόμους προσφοράς και ζήτησης πού διέπουν κάθε άλλο προϊόν. Καί ή βασική ανάγκη πού ικανοποιείται μέ τή χρήση τους — ψυχική εύφορία, interim report of the Canadian commission of inquiry — δέν δημιουργείται έκ του μή όντος από τίς τεχνικές του παράνομου έμπορίου, αλλά προϋπάρχει.²⁷ 'Η διάδοση λοιπόν τών παράνομων ναρκωτικών δέν συνιστά ένα είδικό πρόβλημα αλλά συνδέεται αίτιολογικά μέ τό φαινόμενο τής τοξικοφιλίας πού χαρακτηρίζει τήν εποχή μας²⁸, ή ακόμα άποτελεί μιά είδικότερη έκφρασή του. 'Η περιθωριοποίηση, συνεπώς, και ή παθολογικοποίησή του έξυπηρετούν περισσότερο τήν ανάγκη έφησυχασμού τής κοινωνίας, νομιμοποιώντας παράλληλα τίς έπιλογές γιά μιά κατά κύριο λόγο κατασταλτική πολιτική, και έπιδεδυαίωσης τής όμαλότητας του ύπόλοιπου πληθυσμού — πού αισθάνεται ότι δέν έχει τίποτα κοινό μέ τά άτομα πού κάνουν χρήση ναρκωτικών — παρά τήν ανάγκη νά προστατευτεί άποτελεσματικότερα ή δημόσια ύγεια, ή κοινωνική ζωή, ή ίδια ή έλευθερία ενός πλήθους ατόμων πού καταλήγουν νά λειτουργούν σάν έξυλαστήρια θύματα κλεισμένοι στίς φυλακές και τά ψυχιατρεία.

(24). OBSERVER. Κυριακή 24-2-80

(25). G. BLUMIR. HEROINA. OP. CIT. σελ. 113

(26). COM. CAN. INTERIM REPORT. OP. CIT. P. 414.

(27). G. MAZZOCHI. L. CAMPIGLIO. ECONOMIA DELLA DROGA στο DROGA E SOCIETA ITALIANA. GIUFFRE. 1974

(28). T. BANDINI. U. GATTI. OP. CIT. σελ. 276